

'Het Kleine Veenloo', Markt 10, 3901 DN, Veenendaal

Fabrieken

De vondst in de kassa

Project rondom historisch museum

Het Kleine Veenloo

**Werkboekje
leerlingen**

Veen

Watersnoodramp

Inhoudsopgave

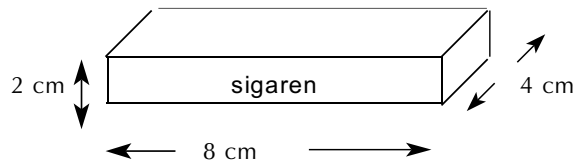
Inleiding		3
Werkblad rekenen 1	<i>sigarendoosje</i>	4
Tekenen	<i>sigarenbandje</i>	6
Werkblad taal 1	<i>ouderwetse taal</i>	7
Werkblad Aardrijkskunde met informatieblad ontstaan van grondsoorten in Nederland	<i>grondsoorten</i>	5 12
opdrachten in het museum		
Antwoordenblad opdrachtkaarten 'watersnoodramp'		14
Antwoordenblad opdrachtkaarten 'veen' de kaart van de Slaperdijk		17 18
Antwoordenblad opdrachtkaarten 'fabrieken'		19
Werkblad taal 2	<i>puzzel</i>	20
Werkblad rekenen 2	<i>veenaak</i>	21
Werkblad taal 3	<i>een verhaal voor de krant</i>	23
Opdracht handvaardigheid 1	<i>weven</i>	24
Opdracht handvaardigheid 2	<i>sigarendoosje</i>	25

Inleiding

Voor jullie ligt het werkboekje waar opdrachten in zitten die horen bij het Historisch Museum “Het Kleine Veenloo” in Veenendaal. Misschien ben je er wel eens geweest. Het museum gaat over de geschiedenis van Veenendaal. Tijdens het project zullen jullie ook het museum bezoeken en er leuke opdrachten uitvoeren. De antwoorden van de opdrachten moet je in dit werkboekje opschrijven. Aan het einde van het project weet je ontzettend veel van de geschiedenis van jouw woonplaats. We wensen je veel plezier tijdens het project!

Rekenwerkblad 1 'sigarendoosje'

Veenendaal was vroeger bekend om zijn sigaren.

Bekende merken waren Ritmeester en Panter. Ook bestaan er verschillende soorten sigarendoosjes. Meestal hadden ze een rechthoekige vorm, zoals deze die je hierboven ziet.

1a. Wat is de inhoud van dit sigarendoosje?

b. De winkelier koopt ze in grote dozen:

lengte: 16 cm

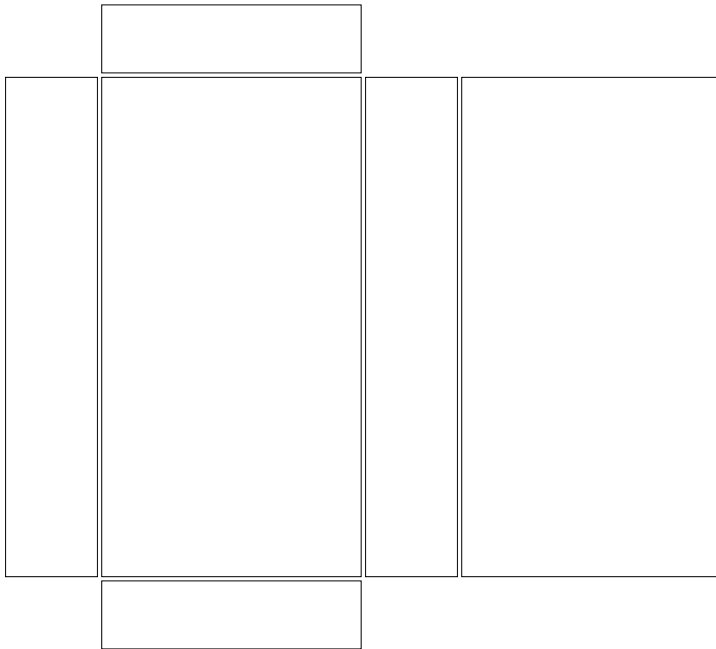
breedte: 20 cm

hoogte: 10 cm

Hoeveel sigarendoosjes passen er in een grote doos?

c. Een sigarendoosje weegt 55 gram. Hoeveel wegen alle doosjes samen in de grote doos?

2a. Hieronder zie je een plattegrond van een sigarendoosje. Nu moeten er alleen nog plakranden aan komen, wil je het sigarendoosje in elkaar kunnen zetten. Kun jij de plakranden tekenen?

b. Nu wil de sigarenfabriek ook een plattegrond van een vierkant sigarendoosje hebben. Kun jij die voor hem maken, inclusief plakranden. Het ontwerp kun je op een A-4 vel maken.

Ontwerp een 'sigarenbandje'

Elk sigarenmerk heeft een eigen sigarenbandje ontworpen. Eigenlijk een soort etiket. Dit zul je ook gaan zien in het museum. Hieronder zie je alvast een foto van allerlei sigarenbandjes. Het is de bedoeling dat je er nu zelf één gaat ontwerpen.

Ontwerp op een A-4 papier je eigen sigarenbandje. Teken het eerst met potlood en vervolgens kleur je het in met verf.

Wat staat er eigenlijk allemaal op een sigarenbandje? Laat dat maar eens zien!

Werkblad taal 1

Tot ver in de twintigste eeuw moest de burgemeester elk jaar een voorbedrukte vragenlijst invullen. In deze vragenlijst moest de burgemeester het wel en wee van de gemeente beschrijven.

In 1855 was de watersnoodramp. De burgemeester heeft hier ook een verslag over geschreven. Hieronder zie je daar een stukje van. Zoals je zult merken is het Nederlands toen niet hetzelfde als wat wij nu kennen.

De overstroming der gemeente veroorzaakt door den doorbraak der Grebbedijk, welke doorbraak op Maandag 5 Maart des namiddags omstreeks vijf ure plaats greep en waarop het lagere gedeelte van het dorp, zijnde de buurt het Benedeneind, reeds des avonds omstreeks negen uren werd geïnundeerd en welker bewoners, hoewel tijdig genoeg gewaarschuwd, echter met het grootste gedeelte hunner have niet konden vlugten, aangezien het ijs en het binnenuater het vervoer met schuiten belette en zij dus met hunne geladen schuiten moesten wachten tot er meerdere water kwam, maar hierin voor het meerendeel zijn verhinderd door het met den vloed meedekomende ijs. Zoodat zij, om hun eigen leven te redden, deze geladen schuiten aan den vloed hebben moeten prijs geven en van welken inhoud zij weinig of niets hebben terug gekregen; van hun levende vee hebben zij, uitgezonderd een kalf en twee varkens, niets verloren, aangezien dit reeds des daags in veiligheid was gebracht.'

Werkblad aardrijkskunde

Voor dit werkblad heb je het informatieblad over het ontstaan van grondsoorten in Nederland nodig. Deze vind je achter het werkblad.

Heel vroeger zag Nederland er anders uit dan nu. Er is een ander klimaat gekomen in ons land en er ligt geen ijs meer.

1a Welk klimaat heerste er vroeger? Hoe wordt deze tijd wel genoemd?
Waarmee was Nederland bedekt?

1b Waarmee werden grote en kleine blokken steen naar ons land gevoerd?

1c Toen het ijs ging smelten bleven er overal keien liggen. Hoe noem je deze keien ook wel?

1d Uit welke landen zijn deze keien afkomstig?

1e Waar kun je deze stenen nu het meest vinden? Wat is ervan gemaakt?

Gebergten bestaan uit hard gesteente. Door invloed van het weer gaat dit gesteente ook weer kapot. Er komen barsten en scheuren in. Dit gaat net zolang door tot het gesteente uit elkaar valt in brokken.

2 Wat wordt er met verwerking bedoeld?

In deze tijd werden ook gebergten langzaam afgebroken. Losgeraakte steenbrokken rolden naar beneden en werden meegesleurd in riviertjes.

3a Hoe noem je de verplaatsing van grond, steen en puin?

Bekijk eens een steen die is meegenomen naar school? Is deze steen rond, heeft het verschillende vormen?

3b Hoe worden stenen steeds ronder en ronder?

3c Waaruit bestaat zand? En klei?

Als het water in een riviertje bijna niet meer stroomt, zakt het slib naar beneden.

3d Hoe noem je dit?

Er zijn verschillende factoren die meehelpen bij erosie. Stromend water is er één.

3e Wat helpt nog meer mee aan erosie?

4a Zandkorreltjes bestaan uit verschillende deeltjes. Weet je welke mineralen dit zijn? Er zijn er drie.

4b Zet deze woorden in de goede volgorde. Zandkorrel, klei en grind. Welke het grootste is zet je bovenaan. De kleinste onderaan.

Klei, grind en zand zijn grondsoorten. De grondsoort op het plaatje hiernaast is ontstaan uit de resten van dode planten in sloten en vennen.

5a Hoe heet deze grondsoort?

5b

Welke grondsoort, klei, zand of veen, zou jij gebruiken om aardappels op te verbouwen?
Waarom kies je voor deze grondsoort?

Informatieblad ontstaan van grondsoorten in Nederland

Heel lang geleden heerste in ons land een ander klimaat: een poolklimaat. Deze tijd wordt de ijstijd genoemd. Nederland was toen voor een deel bedekt met een dikke laag ijs. Grote ijstongen waren vanuit de noordelijke poolstreken over ons land heen geschoven. Grote en kleine brokken steen werden meegevoerd. Toen het ijs ging smelten bleven die keien overal liggen. Deze keien worden zwerfstenen genoemd. Ze worden zo genoemd omdat ze eigenlijk afkomstig zijn uit de bergen van Scandinavië. Deze zwerfstenen liggen vooral in de provincie Drenthe. Van de grootste stenen zijn in de prehistorie hunebedden gemaakt.

Gebergten bestaan uit hard gesteente. Door invloed van het weer gaat dit gesteente ook weer kapot. Er komen barsten en scheuren in. Dit gaat net zolang door tot het gesteente uit elkaar valt in brokken. Dit proces wordt vertering genoemd.

Gebergten worden langzaam afgebroken. Losgeraakte steenbrokken rollen naar beneden en worden meegesleurd in riviertjes. Verplaatsing van grond, steen en puin wordt erosie genoemd. Door het schuren over de bodem en het tegen elkaar botsen, worden de stenen eronder ronder en ronder. Zand en klei worden ook meegenomen in de stroming van het water.

Zand bestaat eigenlijk uit heel kleine steentjes. Klei bestaat uit nog kleinere deeltjes, die als slib in het water zweven. Pas als het water bijna niet meer stroomt, zakt het slib naar beneden. Dit wordt bezinken genoemd.

De wind helpt ook mee bij erosie. Droog zand wordt weggeblazen en ergens anders neergelegd. Zo zijn ook de duinen ontstaan. Nederland is vroeger ook in grote delen ondergestoven met zand. In Zuid-Limburg is op deze manier löss neergelegd. Dat is een soort geelbruine klei.

De Alpen

Nederland is eigenlijk ontstaan van 'cadeautjes' uit andere landen. Wind, zee, rivieren uit de Alpen en ijs uit Scandinavië hebben ons land zand, klei en grind gebracht.

Zandkorreltjes bestaan uit verschillende deeltjes. Het zijn mineralen: witte kwarts, blinkende glimmer en zwarte veldspaat. Als je een steen door midden breekt, bijvoorbeeld graniet, kun je dit goed zien.

Witte kwarts

Blinkende glimmer

Zwarte veldspaat

Zandkorrels zijn ongeveer een millimeter groot. Klei bestaat uit deeltjes die zo klein zijn, dat je deze niet met het blote oog kunt zien. Grind heeft veel grotere steentjes.

Behalve klei, zand en grind is er nog een grondsoort: veen. Veen ontstaat uit resten van dode planten in sloten en vennen. In het water kan er geen lucht bij de plantenresten komen. Hierdoor kunnen bacteriën, schimmels en bodemdieren op de plantenresten niet verteren. Op deze manieren stapelen de resten zich steeds verder op. Na honderden jaren is er een dik pak veen ontstaan. Vaak kun je de plantenresten er nog in zien.

Veen

Al deze grondsoorten hebben verschillende eigenschappen. In kleigrond zitten veel voedingszouten. Klei is dus erg vruchtbaar. Kleigrond heeft ook een nadeel: de kleine slibdeeltjes plakken aan elkaar. Daardoor is deze grond moeilijk te bewerken. Zand is daarentegen veel losser, maar daar zakt het water meteen doorheen en het droogt hierdoor snel uit. Veengrond houdt het water het beste vast, maar toch is dat ook geen goede grond, de structuur is vrij nat en slap.

Opdrachten in het museum

werkblad watersnoodramp

- 1 Naar aanleiding van de watersnoodramp zijn vele gedichten en verhalen geschreven. In de vitrine zie je daar een voorbeeld van. Om je heen zie je het één en ander aan informatie over de watersnoodramp. Maak aan de hand van de informatie ook een gedicht over de watersnoodramp. Het gedicht moet minstens 8 regels hebben.

- 2 Het blauwe vlak op de muur geeft aan hoe hoog het water is gekomen tijdens de watersnoodramp in 1855. Schat hoe hoog dit ongeveer is. Misschien kan de foto die bij het blauwe vlak hangt je een beetje helpen.

3a Alle inwoners van Veenendaal die in de Geertekerk verbleven, moesten natuurlijk ook allemaal eten hebben. De dokter had hiervoor een speciaal menu gemaakt. Iedereen kreeg elke dag een half brood en een warme maaltijd. Probeer zelf eens een menu samen te stellen. Voor elke dag van de week. Pasta (zoals macaroni, pizza en spaghetti) aten ze toen nog haast niet.

Maandag:

Dinsdag:

Woensdag:

Donderdag:

Vrijdag:

Zaterdag:

Zondag:

- 3b** Ook werd er een dagindeling in de kerk opgesteld. Elke ochtend moest iedereen om 6.00 uur opstaan. De vrouwen gingen om 20.00 uur slapen en de mannen om 20.30 uur. Ook werd er gewerkt in de kerk en moest er worden schoongemaakt. De vrouwen werkten in de kerk en deden vooral aan breien en spinnen. De mannen werkten buiten de kerk. Probeer door middel van deze informatie een dagindeling te maken voor de mensen in de kerk. Je begint dus met 6.00 uur opstaan.

6:00 opstaan

werkblad veen

1a In en rond de aak liggen materialen die je nodig hebt bij het maken van turf. In welke volgorde worden ze gebruikt?

1b Wat ligt er in de kruiwagen?

2 Gebruik hiervoor de kaart die je op de volgende bladzijde kunt vinden. Welk stukje van de kaart komt overeen met de maquette. Zet daar een rechthoek omheen.

3a Wat zie je op de foto?

3b Hoe is veen ontstaan?

3c Wat is het verschil tussen veen en turf?

3d Pak een stukje _____ (zie: je antwoord bij 1 d!) uit de kruiwagen. Hoeveel weegt dit ongeveer?
_____gram

Kaart Slaperdijk

werkblad fabrieken

1a Vroeger werd er veel in een fabriek gemaakt. Veel werd er met de hand gedaan. Gaat dit tegenwoordig nog zo? En zo nee, wat kom je nu vooral tegen in fabrieken?

1b Wat waren de gevolgen van machines in de fabrieken?

2a In de vitrine zie je sigarenbandjes. Wat staat er op de sigarenbandjes?

2b Van welk merk is het sigarenbandje? Uit welke plaats komt het bandje?

2c Hoeveel kosten 10 sigaren?

3a Op welke datum kwam de ondernemingsraad voor het eerst samen?

3b Wat zou de taak zijn geweest van de ondernemingsraad?

werkblad taal 2 puzzel

In de puzzel zitten verschillende woorden verstopt die te maken hebben met de geschiedenis van Veenendaal. De woorden die je moet zoeken staan onder de puzzel geschreven. Heb je alle woorden gevonden, dan vormen de overgebleven letters in de puzzel een zin.

H E T H I S T O R I S C H M
S C H E R P E N Z E E L U S
I E L L A V E S R E D L E G
O O L N E E V E N I E L K E
K R E K E T R E E G U M I N
P M A R D O O N S R E T A W
K J I D R E P A L S V E E P
R I T M E E S T E R N E N A
N E G E W R E T A W D A A N
R I J N N E R A G I S L I T
V E E N A R B E I D E R S E
S V E E N A A K E E N F P R
T A A R T S D N A Z R L E K
W V E E N A A R J U E H E E
L V E E L K A N T L E R E N

GEERTEKERK
GELDERSEVALLEI
KLEINEVEENLOO
PANTER
RIJN

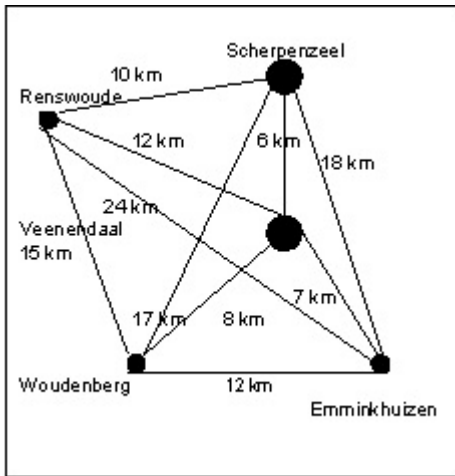
RITMEESTER
SCHERPENZEEL
SIGAREN
SLAPERDIJK
TURF

VEEN
VEENAAKVEENARBEIDERS
WATERSNOODRAMP
WATERWEGEN
ZANDSTRAAT

Oplossing

werkblad rekenen 2 **veenaak**

Waterwegen vormden in Veenendaal de belangrijkste verbindingroute in de veenkolonie. Op het kaartje zie je de vaarroutes van de aken in kilometers. Het binnenvaren in een plaats en om in de juiste straat te komen kost ongeveer een half uur en uitvaren van een dorp ook. Als de aak eenmaal vertrokken is uit het dorp, dan vaart hij 12 km per uur.

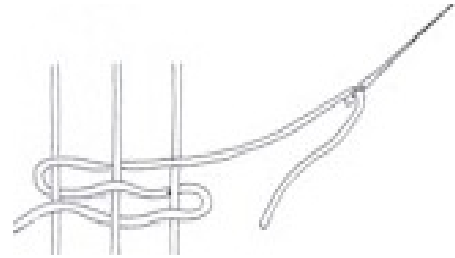
Neem de tabel over en vul die verder in. Rond de tijd steeds naar boven af op halve uren.

<i>route</i>	<i>uitvaren en binnenvaren</i>	<i>vaartijd</i>	<i>totaal</i>
S → E	1 uur		
S → R	1 uur		
S → W	1 uur		
S → V	1 uur		
E → R	1 uur		
E → W	1 uur		
E → V	1 uur		
W → V	1 uur		
W → R	1 uur		
R → V	1 uur		

1 Een veenaak vaart deze route: Renswoude → Veenendaal → Woudenberg → Scherpenzeel → Emminkhuizen. Hij vertrekt om 6.00 uur vanuit Renswoude. In Veenendaal laadt de veenaak het turf in. De turf moet worden uitgeladen in Woudenberg en Scherpenzeel. Het in- en uitladen duurt bij elkaar 2 uur. Hoe laat is de veenaak in Emminkhuizen aangekomen?

2 De veenaak uit Scherpenzeel moet een lading turf vervoeren naar Emminkhuizen en Woudenberg. Vervolgens moet de schipper nog een vriend oppikken in Veenendaal. Welke route kan de veenaak het beste nemen? Hoeveel kilometer is deze route in totaal?

handvaardigheid weven

In het begin van het museum heb je een apparaat gezien dat kan weven. Nu ga je zelf weven, maar dan op een iets andere manier.

Wat heb je nodig:

- wol in allerlei kleuren
- een schaar
- een lange stopnaald
- het deksel van een schoendoos of een ander stuk karton
- twee stokjes in de breedte van de deksel, of het stuk karton

- Knip de smalle randen van het kartonnen deksel precies tegenover elkaar in.
- Neem een lang stuk touw en leg aan het uiteinde een dikke knoop.
- Span het een aantal keer tussen de inknippen. Aan het eind maak je weer een dikke knoop.
- Steek een wollen draad door de stopnaald. Is de draad dun, neem hem dan dubbel.

Nu ga je weven.

- Stop de naald door de draden: 1 op - 1 neer - ... Kom je aan het eind, dan keer je om. en waar je de draad de vorige keer over de draad heen stopte, ga je er nu onderdoor.

Haal als het klaar is, de lussen van de dekselrand en steek er aan de boven- en de onderkant een stokje door. Nu kun je je weefsel aan de muur hangen.

Handvaardigheid sigarendoosje

Nu je in het museum bent geweest, heb je veel verschillende sigarendoosjes, sigaren en sigarenbandjes gezien.

Maak je eigen sigarendoosje. Dit kan je doen met hout, karton, papier. Ontwerp je eigen doosje. Natuurlijk moet je ook zelf een merk, smaak, prijs, enzovoort bedenken.